

تقریر درس خارج اصول فقه آیت الله اراکی دامت برکاته

مقرر	حجت الاسلام محمدعلی زحمت کش	جلسه	۲۸	تاریخ	۱۴۰۰/۰۸/۲۴
عنوان ۱	مقدمات تصدیقیه بحث حجج و امارات				
عنوان ۲	مبحث هفتم: علم اجمالی				
عنوان ۳	حجیت علم اجمالی در مقام امثال				
عنوان ۴	امثال اجمالی در مواردی که امکان امثال تفصیلی وجود ندارد				

امثال اجمالی در مواردی که امکان امثال تفصیلی وجود ندارد

از آنچه در امثال اجمالی در موارد امکان امثال تفصیلی بیان شد که گفتیم امثال اجمالی در موارد امکان امثال تفصیلی جایز بوده و مجزی است روشن می شود به طریق اولی، امثال اجمالی در موارد عدم امکان تفصیلی جایز است.

اضافه بر ادله ای که در موارد جواز امثال اجمالی در آنجا که امکان امثال تفصیلی وجود دارد بیان کردیم، امثال اجمالی در موارد عدم امکان امثال تفصیلی، طریق منحصر به فرد اطاعت مولاست و امر دائر است بین ترک اطاعت و بین امثال اجمالی؛ زیرا امکان امثال تفصیلی نیست و وقتی امر دائر باشد بین عدم اطاعت و بین امثال اجمالی، حق الطاعة مولا عقلاً فراغت ذمه را ایجاب می کند ولو به امثال اجمالی. خود حکم عقل به وجوب اطاعت مولا، اقتضا می کند که عید به جای اینکه امر مولا را کلاً ترک کند و مرتکب معصیت شود، امثال اجمالی را اتیان کند؛ بنابراین امثال اجمالی در موارد عدم امکان امثال تفصیلی، جای تردید نیست.

به اضافه آنکه می توان گفت همان گونه که در بحث موارد امکان امثال تفصیلی گفتیم، حق اطاعت مولا بیش از آوردن و تحقق مأموریه در خارج نیست و تحقق مأموریه در خارج، با امثال اجمالی انجام می گیرد.

بنابراین عقل هم به وجوب اتیان مأموریه حکم می کند و هم حکم می کند به اینکه در موارد علم اجمالی، از آنجا که مأموریه مطابق با مآتی به است، همین در فراغت ذمه کفایت می کند.

این تمام کلام در باب امثال اجمالی و اینکه امثال اجمالی در موارد عدم امکان امثال تفصیلی به طریق اولی مجزی است و موجب فراغت ذمه می شود.

اشکال مرحوم خوئی به پاسخ اول مرحوم آخوند

اشکالی مرحوم آقای خوئی رضوان الله تعالی علیه به تقریب اول مرحوم آخوند در رد مانعیت لعب به امر مولا در موارد تکرار عبادت برای امتثال اجمالی بیان می کنند.

توضیح آنکه: از جمله دلایل کسانی که می گفتند امتثال اجمالی در موارد امکان امتثال تفصیلی جایز نیست، این بود که این تکرار، لعب به امر مولاست. مرحوم آخوند دو جواب دادند. جواب اول ایشان این بود که زمانی تکرار لعب به امر مولاست که داعی عقلایی برای تکرار وجود نداشته باشد و با توجه به وجود داعی عقلایی در تکرار، لعب به امر مولا متحقق نمی شود. که ما گفتیم این پاسخ، پاسخ متینی است.

مرحوم آقای خوئی می فرمایند این جواب درست نیست و این جواب، جواب اشکال لعب به امر مولا نیست؛ زیرا در عبادت قصد قربت لازم است؛ اینکه شما بگویید داعی عقلایی در صحت عبادت کفایت می کند، پاسخ درستی نیست. اگر بنا باشد که تکرار به عبادت، لعب به امر مولا باشد، با این لعب به امر مولا، قصد قربت تحقق پیدا نمی کند؛ زیرا امر لهوی و عبث و لعبی است؛ و با این عمل لعبی دیگر قصد قربت ممکن نیست. وجود یک داعی عقلایی، مشکل را حل نمی کند؛ بلکه شما باید مشکل را از طریق تحقق قصد قربت حل کنید.

جواب به این اشکال این است که وجود قصد قربت در اینجا مفروغ عنه است. مرحوم آخوند، وجود قصد قربت را مفروغ عنه گرفته است. مستشکل می گوید لعب به امر مولا مانع از قصد قربت است، ایشان می فرمایند این مانع منتفی است؛ به این دلیل که داعی عقلایی در تکرار وجود دارد؛ نه در اصل امتثال. در اصل امتثال قصد قربت وجود دارد؛ شما می گوید تکراری بودن این فعل، مانع قصد قربت است؛ ما می گوییم خیر مانع نیست؛ اگر این تکرار داعی عقلایی داشته باشد، مخل به قصد قربتی که وجود دارد نیست؛ لذا بیان مرحوم آخوند متین بوده و اشکال مرحوم آقای خوئی وارد نیست. مرحوم آخوند می فرماید با توجه به اینکه اصل اتیان به مأموریه با قصد قربت انجام می گیرد، و داعی عقلایی برای تکرار وجود دارد، لذا لعب صدق نمی کند و نمی تواند مخل به آن قصد قربت باشد. ما تاکنون بحث اصل امتثال اجمالی را به پایان رساندیم.

خاتمه مبحث امتثال اجمالی

چند مطلب دیگر وجود دارد که در خاتمه مبحث امتثال اجمالی به آنها می پردازیم:

مطلب اول

در مواردی که علم تفصیلی وجدانی به تکلیف وجود دارد؛ یعنی مکلف قطع دارد به اینکه تکلیف او در روز جمعه، نماز ظهر است؛ در چنین موردی، جایی برای امتثال اجمالی باقی نخواهد ماند؛ زیرا مکلف می داند که مکلف به این حصه و فرد است؛ لذا جای احتیاط و امتثال اجمالی نیست. امتثال اجمالی در جایی است که عبد، احتمال بدهد اینکه این عمل دیگری که انجام می دهد، مأموریه است.

نه تنها در چنین موردی جای امتثال اجمالی نیست؛ بلکه در این مورد، امتثال اجمالی ممتنع است؛ زیرا اتیان به فرد دیگر، مصداق امتثال نخواهد بود وقتی مکلف علم تفصیلی یقینی دارد که مأمور به او، همان حصه اول است؛ لذا فعل دیگری که انجام می دهد، ربطی به امر مولا ندارد.

مطلب دوم

در مواردی که امتثال تفصیلی ممکن است و ما قائل شدیم به جواز امتثال اجمالی در عین امکان امتثال تفصیلی، آیا این وجوب امتثال اجمالی در عرض وجوب امتثال تفصیلی است یا در طول امتثال تفصیلی است؟ یعنی وقتی امتثال تفصیلی ممکن است و مکلف به جای امتثال تفصیلی با فحص و سؤال، امتثال اجمالی را اختیار می کند، آیا این جواز امتثال اجمالی در طول امتثال تفصیلی است یا در عرض آن؟

به عبارت دیگر آیا تکلیفی که مولا متوجه عبد می کند، به جامع امتثال است و این جامع امتثال دو حصه دارد که یکی امتثال تفصیلی است و دیگری امتثال اجمالی - که اگر چنین باشد در عرض یکدیگرند - و یا اینکه حق اطاعت مولا، ایجاد تفصیلی علی الخصوص است و در صورتی که امتثال تفصیلی علی الخصوص متعذر شد، آن وقت نوبت به امتثال اجمالی می رسد - که در این صورت امتثال اجمالی در طول امتثال تفصیلی خواهد بود؟

از آنچه در گذشته گفتیم و تاکنون بحث کردیم روشن شد که آنچه حق اطاعت مولا است، جامع امتثال است. وقتی مولا امری دارد، عقل حکم می کند که باید امر او را آنچنان که گفته اتیان و امتثال نمود؛ اما اینکه به شکل امتثال تفصیلی باشد و یا به نحو امتثال اجمالی باشد، عقل به خصوص امتثال تفصیلی حکم نمی کند تا امتثال اجمالی در طول آن بشود. عقل بیش از این حکم نمی کند که امتثال امر مولا واجب است؛ این امتثال دو فرد دارد؛ لذا تخییر، تخییر عقلی است؛ مثل سایر مواردی که تکلیف مولا به جامع و کلی می خورد و این جامع دارای افراد متعدد است، که تخییر عقلی است و هر جا که تخییر عقلی باشد به معنای این است که دو فرد طرف تخییر، در عرض یکدیگر هستند.

بنابراین امتثال اجمالی و امتثال تفصیلی، در موارد امکان امتثال تفصیلی، در عرض یکدیگرند؛ این نتیجه آنچه تاکنون گفتیم است.

و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین